

Dėl vienos XVII a. lietuvių asmenvardžių priesagos

VITALIJA MACIEJAUSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius

The article deals with the suffix -uitis, attested in 17th century Lithuanian personal names. There is already a certain amount of research into the formation of Lithuanian surnames and the personal names from which they derive. In the historical sources investigated until now, the suffix -uitis was either not found, or it was rare. Its frequency in the 17th century church registers of the Gruzdžiai parish, where it is used to derive as much as 20,5% of all surnames, is therefore a striking fact. The forms were recorded between 1619 and 1690 in the register of ecclesiastical marriages. On the basis of a comparison with what is known about patronymical formations in the period involved, we can conclude that the suffix -uitis was patronymical. The peculiarities of the formation of personal names in the newly investigated source documents also point to this conclusion. The suffix -uitis can thus be added to the stock of attested 17th century patronymical suffixes.

0. ĮVADINĖS PASTABOS

Palyginti negausūs lietuvių istorinės antroponimikos darbai yra skirtinių įvairiaiš požiūriais.

Kai kuriuose jų vienu ar kitu tikslu tiriamą beveik visos Lietuvos keleto šimtmečių antroponimija. Čia galima minėti K. Būgos studiją „Apie lietuvių asmens vardus“, kurioje yra išnagrinėta senųjų dvikamienių asmenvardžių struktūra, aptarta, kaip buvo rašyti lietuvių antroponimai XIII–XV a. dokumentuose, ir remiantis ištirtais lietuvių kalbos balsių pakaitos rusiškais balsiais atvejais žodžių pradžioje, viduryje ir galūnėse buvo rekonstruotos autentiškos devynių Lietuvos kunigaikščių vardų lytys (Būga 1958). Įvairių Lietuvos vietų ir šimtmečių antroponimiją reikėjo aprėpti ir tiriant su lietuvių pavardžių susidarymu susijusius reiškinius: dvinario įvardijimo raidą, pavardžių atsiradimą bei galutinį jų nusistovėjimą, pavardžių kilmės šaltinius ir pan. (Maciejauskienė 1991).

Vienuose darbuose yra tiriamą kelių istorijos šaltinių antroponimija, kituose – tik vieno. Tokiai atvejai yra pakankamai konkreči nagrinėjamų asmenvardžių funkcionavimo vieta, palyginti neilgas ir tiriamas laikotarpis. Galima minėti darbą apie XVII a. pradžios Vilniaus miesto antroponimiją (Zinkevičius 1977), XVII a. pabaiagos ir XVIII a. pradžios Kriaunų parapijos asmenvardžių tyrimą (Maciejauskienė 1993), XVIII a. antrosios pusės ir XIX a. pradžios Ragainės apskrities pavardėms skirtą darbą (Žemienė 2002) arba Žemaičių vyskupystės 1795 m. pavardžių tyrimą

(Ramonienė 1987) ir pan. Nuo visų jau minėtų gerokai skiriasi Kauno miestiečių asmenvardžių tyrimas. Šiuo atveju konkrečios Lietuvos vietas antroponimija yra surinkta iš daugybės XVI–XVIII a. istorijos šaltinių, taigi tiriamas laikotarpis yra ilgas (Ragauskaitė 2002). Dar minėtina studija apie XVI a. vienkamienius lietuviškos kilmės vardus, kurioje tiriami vieno šimtmečio, bet iš daugelio įvairių Lietuvos vietų šaltinių užrašyti asmenvardžiai (Maciejauskienė 1997).

Suprantama, kad minėtų skirtingo pobūdžio darbų tyrimo rezultatų išsamumas ir tikslumas taip pat negali būti vienodas. Tikslias išvadas apie istorinių asmenvardžių darybą (struktūrą), kilmės polinkius, asmenų įvardijimo situaciją ir kitus rūpimus dalykus nesunku padaryti tais atvejais, kai tiriamą konkretinę vietas vieno ar kelių šaltinių, apimančių neilgą laikotarpi, antroponimija (plg. Zinkevičius 1977, Ramonienė 1987, Maciejauskienė 1993, Žemienė 2002 ir kt.). Tačiau tais atvejais, kai viename darbe dėl jo tikslio ir uždavinio reikia aprėpti kelių šimtmečių įvairių Lietuvos vietų ir daugybėje istorijos šaltinių užfiksuos asmenvardžius, apibendrindamas tyrimo rezultatus tyrėjas, be abejo, remiasi tik iki to laiko sukauptu duomenų analize. Tokio darbo išvados negali būti galutinės. Tai, kas pasakyta, ypač tinka lietuvių pavardžių susidarymo, jų kilmės šaltinių ir istorinių asmenvardžių darybos tyrimui. Mat toliau skaitant šaltinius ir jų asmenvardžius vertinant minėtais ar kitais požiūriais gali būti randama naujų, anksčiau nepasitaikiusių, duomenų.

Šio straipsnio tikslas – įvertinti dar vieną XVII a. asmenvardžių priesagą, pastebėtą renkant naujus istorinės antroponimijos duomenis, ir įvesti ją į šio laikotarpio asmenvardžių darybos afiksų kontekstą. Tai priesaga *-uitis*.

1. TRUMPA XVII A. ASMENVARDŽIŲ DARYBOS CHARAKTERISTIKA

Tiriant lietuvių pavardžių susidarymą (Maciejauskienė 1991) įvairiais požiūriais buvo įvertinta kelių šimtmečių antroponimija. Nustačius, kad intensyviausiai pavardės formavosi XVII a., ypač svarbu buvo aptarti šio laikotarpio dvinario įvardijimo antruosius asmenvardžius. Kaip tik iš jų turėjo susidaryti dauguma lietuvių pavardžių. Visi jie buvo suskirstyti į patronimus ir asmenvardžius be patroniminių priesagų.

Patronimai XVII a. vyravo. Jie buvo sudaryti su lietuviškomis (*-aitis*, *-onis*, *-ūnas* ir kt.) bei slaviškomis (*-evič*, *-ovič*) patroniminėmis priesagomis. Sukaupti duomenys liudijo, kad ypač dažnos šiuo laikotarpiu buvo lietuviškos patroniminės priesagos. O visos jos pagal produktyvumą buvo išdėstytos tokia eilės tvarka: *-aitis*, *-onis*, *-ūnas*, *-ovič*, *-evič*, *-ēnas* ir kt. (labai retos). Su šiomis priesagomis patronimai buvo sudaromi:

iš krikščioniškų vardų įvairių lyčių (ilgujių, trumpinių, mažybinių), pvz.: *Andreiaitis*, *Gabraytis*, *Iurgutaytis*; *Bagdananis*, *Grigonis*, *Jonelonis*; *Alexieiunas*, *Mikiunas*, *Pronckielun*; *Jakubowicz*, *Микошичъ*, *Wolukowicz*; *Alexieiewicz*, *Staniewicz*, *Станюлевичъ*; *Powilenas*, *Kazenas*, *Stasiulenas* ir pan.;

iš įvairių lietuviškos kilmės asmenvardžių, pvz.: *Akmenaytis*, *Bałtmiszkaite*, *Kieturnitaytis*, *Szaltnosaytis*, *Žusinaitis*; *Burneikonis*, *Grazulanis*, *Szyleikanis*, *Wanaganis*; *Ak-*

meniunas, Medziunas, Rymkunas, Ziamayciunas; Dziugowic, Kiszyłowicz, Trinitowic; Budrewicz, Gilewicz, Juodziewicz; Butenas, Niksztelenas, Plikienas ir pan.; tarp pastaruju patronimų yra ir tokiai, kurie sudaryti iš senųjų dvikamienių asmenvardžių, pvz.: *Daugwiliatys, Galminaytis, Narwayszaytis; Dawnaronis, Nartawtanis, Waysznaranis; Girdwaynowicz, Kontrymowicz, Narwilowicz ir pan.;*

iš įvairių slaviškų ar kitokių svetimos kilmės asmenvardžių, pvz.: *Czebotaraytis, Perwaznikaytis, Žukaytis; Czerniukonis, Stalmakanis; Kowalun, Krowczunas, Zolnierunas; Byczkowicz, Strycharowicz, Szopowałowicz ir pan.*

Asmenvardžiai be patroniminių priesagų, rašomi antroje dvinario įvardijimo vietoje, XVII a. buvo labai įvairūs. Dauguma jų buvo lietuviškos kilmės, pvz.: *Akmenis, Auksztawartis, Bałtnagis, Grauzylis, Kierdeyklis, Kupstas, Miłtakis, Nareykis, Pakarklis, Silpnis, Szaltenis, Taurakis, Tolejkis, Trejgis, Wabzda, Wanags ir pan;* tarp jų yra ir senųjų dvikamienių asmenvardžių, pvz.: *Dauginas, Dawnoras, Dowtort, Jogmin, Kiezgil, Kimont, Syrgied, Skawgird, Surkont, Swirbut, Wilbut, Zutowt ir pan.* Kitokios kilmės šio tipo asmenvardžiai buvo reti, pvz.: *Endrykis, Łukszas, Miceykis, Razmis, Tamolis* (krikščioniškų vardų lytys), *Bohumatka, Dobrylo, Merinik, Niewiera; Donmark, Gieyber* (kitokie slaviškos, germaniškos kilmės asmenvardžiai).

Suskirstius asmenvardžius į patronimus ir patroniminių priesagų neturinčius, liko neaptarti asmenvardžiai su deminutyvinėmis priesagomis *-elis, -elé, -élis, -élé, -ulis, -utis* ir pan. Jie nebuvę dažni, pvz.: *Dagielis, Gierwela, Awinelis, Awizela, Burbulis, Mažulis, Kiszkucis, Rudutis* ir pan. Tai lietuviškos kilmės asmenvardžiai. Buvo ir šio tipo asmenvardžių, kilusių iš krikščioniškų vardų, pvz.: *Banelis, Bochdanelis, Janel, Tumkielis, Antulis, Stanulis, Szeputis, Walutis* ir pan. Šios priesagos galėjo turėti ir patroniminę reikšmę, jeigu asmenvardžiai su jomis buvo sudaryti iš tévo bet kurio įvardijimo nario (pirmojo, kuris XVII a. jau beveik visada buvo krikščioniškas vardas, arba antrojo, kurio kilmė galėjo būti įvairi). Kita vertus, tokie asmenvardžiai galėjo būti susidarę tiesiog iš deminutyvinų apeliatyvų ar krikščioniškų vardų lytių ir su patronimais neturėti nieko bendra (dar žr. Maciejauskienė 1977: 165–166).

Toks yra bendras XVII a. vartotų dvinario asmenų įvardijimo antrųjų asmenvardžių, potencialių lietuvių pavardžių, vaizdas (plačiau apie juos žr. Maciejauskienė 1991: 230–243). Jų galima papildyti įvertinus naujai surinktus Gruzdžių parapijos (Šiaulių r.) XVII a. antroponomijos duomenis.

2. GRUZDŽIŲ PARAPIJOS XVII A. ASMENVARDŽIAI

Šie asmenvardžiai išrašyti iš XVII a. (1619–1690 m.) Gruzdžių parapijos jungtuvių metrikų registracijos knygos (saugoma šios bažnyčios archyve). Iš viso jų – apie 1900 (vyrų įvardijimų – 1250, moterų – 650). Apibūdinant Gruzdžių parapijos asmenvardžius čia bus kalbama tik apie vyrų dvinario įvardijimo antruosius antroponomimus. Tai darant laikomasi tos pačios, jau minėtos, XVII a. asmenvardžių vertinimo sistemos. Šitaip nesunku pastebėti ir panašumą, ir skirtumą.

Taigi Gruzdžių asmenvardžiai suskirstyti į patronimus ir neturinčius patroniminių priesagų. Šių grupių kiekybinis santykis rodo, kad akivaizdžiai vyrauja pirmieji. Patroniminių priesagų neturintys asmenvardžiai sudaro apie 30%. Ir aptariamo šalti-

nio patronimai liudija, kad kur kas populiарesnės yra lietuviškos patroniminės priesagos, o visos jos pagal produktyvumą išsidėsto tokia eilės tvarka: *-aitis* (su ja sudaryta apie 30,7% patronimų), *-evič* (8,9%), *-ovič* (3,2%), *-ūnas* (1,4%), *-onis* (0,08%). Taigi dažniausia yra patroniminė priesaga *-aitis*, o kitos lietuviškos priesagos yra nebūdingos šios vienos asmenvardžiams (plačiau apie XVII a. asmenvardžių priesagų paplitimą dar žr. Maciejauskienė 1977).

Gruzdžių parapijos patronimai su minėtomis priesagomis yra sudaryti:

iš krikščioniškų vardų įvairių lyčių (ilgujų, trumpinių, mažybinių), pvz.: *Ambroziejaitis*, *Augustinaytis*, *Bartłomiejaytis*, *Ambrazaytis*, *Grigaytis*, *Stonaytis*, *Andrutaytis*, *Czeputaytis*; *Brazewicz*, *Jankiewicz*, *Iaskiewicz*; *Bogdanowicz*, *Gasperowicz*; *Grigalunas*, *Gryciunas*, *Grinciunas* ir pan.;

iš įvairių lietuviškos kilmės asmenvardžių, pvz.: *Balcaytis*, *Berzaytis*, *Gaylaytis*, *Norutaytis*; *Bangiewicz*, *Budrewicz*, *Dargiewicz*, *Daukszewicz*, *Judrewicz*, *Noreikiewicz*; *Giradowicz*; *Noriunas* ir pan.; tarp šių patronimų yra ir tokiai, kurie sudaryti iš senųjų dvikamienių asmenvardžių, pvz.: *Daugintaytis*, *Daujotaytis*, *Mitwidaytis*, *Radwiłaytis*;

iš svetimos ar ne visai aiškios kilmės asmenvardžių sudaryti patronimai palyginti reti, pvz.: *Miernikaytis*, *Urmonaytis*; *Ratkunas*; *Waylonis*.

Asmenvardžiai be patroniminių priesagų yra labai įvairūs. Daugiausia tokiai, kurių kilmė lietuviška, pvz.: *Awizius*, *Bałdis*, *Bauza*, *Budris*, *Butkus*, *Dagis*, *Daugweydis*, *Dauksza*, *Gielzinis*, *Jodupis*, *Judrys*, *Kairis*, *Kaułakis*, *Lingis*, *Lepša*, *Łokis*, *Monstis*, *Wōwere*, *Żogas*, *Zwiłga* ir pan.; tarp jų nemaža senųjų dvikamienių asmenvardžių, pvz.: *Butowt*, *Dargaudis*, *Dowgint*, *Giedwidis*, *Geystar*, *Kantminis*, *Norgiełło*, *Normątis*, *Skaudwilaf*, *Sugowdz*, *Towgintt*, *Waybut*, *Wojszwił* ir pan. Kitokie asmenvardžiai be patroniminių priesagų (krikščioniškų vardų lytys ar svetimos kilmės) pasitaiko labai retai, pvz.: *Augustinas*, *Grinius*, *Mocius*; *Duleba*, *Dulicz*, *Krupo*, *Starosta*, *Szapko* ir pan.

Tarp Gruzdžių parapijos asmenvardžių yra ir tokiai, kurie turi lietuviškas deminutivines priesagas *-ēlis*, *-ytis*, *-uižis*, *-ulis*, *-utis*, *-užis* ir kt., kurios, kaip jau buvo minėta, gali turėti ir patroniminę reikšmę, pvz.: *Treciokielis*; *Jonkytis*, *Karkalytis*, *Łaurytis*, *Thomasytis*; *Piktuyzis*; *Baniulis*, *Kibulis*; *Barutis*, *Guzutis*, *Iokubutis*, *Maniutis*; *Darguzis* ir pan. Kaip matyti, tai iš krikščioniškų vardų atsiradę arba lietuviškos kilmės asmenvardžiai. Visi jie sudaro apie 4 proc. aptariamų asmenvardžių.

Tai, kas apie Gruzdžių asmenvardžius pasakytą iki šiol, lyg ir leistų teigti, kad jie niekuo neišskiria iš bendro XVII a. lietuvių antroponomijos konteksto. Tačiau taip néra. Tikrai išskirtinė jų ypatybė yra tai, kad tarp jų yra daug priesagos *-uitis* vedinių. Ši priesaga kalbant apie XVII a. asmenvardžius čia dar nebuvo minėta, vadinasi, anksčiau perskaitytuose šaltiniuose ji nepasitaikė arba buvo labai reta. O tarp Gruzdžių asmenvardžių šios priesagos vediniai sudaro 20,5 proc., t. y. pagal dažnumą yra antri po lietuviškos patroniminės priesagos *-aitis* vedinių.

Asmenvardžiai su priesaga *-uitis* (paprastai rašoma *-uytis*, retais atvejais – *-uitis*, *-ujtis*) dažniau yra sudaryti iš krikščioniškų vardų įvairių, palyginti aiškių, lyčių (ilgujų, trumpinių, mažybinių), pvz.: *Roman Adamuytis* (pateikiamas visas dvinaris įvardijimas, tai leidžia geriau parodyti šių asmenvardžių dažnumą), *Aloizius Adomuytis*, *Izidor Adomuytis*, *Symon Adomuytis*, *Simonus Adomuytis*, *Andreas Andreykuytis*, *Laurentius Andreykuytis*, *Simonus Augustinuytis*, *Martinus Baltramuytis*, *Ge-*

orgius Baltronuytis, Jakobus Bałtruytis, Paulus Benedyktuytis, Josephus Czepuytis, Paulus Czepuytis, Stephanus Czepuytis, Petrus Dawiduytis, Martinus Gasperuytis, Gasper Grygoruytis, Augustinus Gryguytis, Petrus Hryhoruytis, Philipus Iakuytis, Ioannes Iankuytis, Ioannes Jocubuytis, Georgius Jonuytis, Stephanus Ionuytis, Andreas Jonuszkuytis, Andreas Jonuszuytis, Gregorius Josuytis, Nicolaus Iozapuytis, Casimirus Iozuytis, Philipus Iurgieluytis, Hryhory Iusuytis, Martinus Kasporuytis, Adamus Kazimieruytis, Thomas Kazimieruytis, Mathias Krisynuytis, Aloizius Łaurynuytis, Stephanus Łaurinuytis, Stephanus Łukoszuytis, Nicolaus Macuitis, Stefanus Macuytis, Stephanus Martinuytis, Nicolaus Matuhuytis, Nicolaus Matutuytis, Andreas Mikieluytis, Andreas Mikoluytis, Casimirus Mikoluytis, Joannes Mikuytis, Andreas Morkuytis, Stanislaus Morkuytis, Samuel Motiejuytis, Valentinus Petrikuytis, Iosephis Petruytis, Martinus Petruytis, Stefanus Petruytis, Ioannes Powiļuytis, Martinus Sabuytis, Mathias Sabuytis, Ioannes Sabułuytis, Martinus Sabułuytis, Matheus Sabułuytis, Nicolaus Sabułuytis, Simon Sabułuytis, Casimirus Simuytis, Paulus Simuytis, Andreas Stankuytis, Gasper Stasiuytis, Andreas Stasiułuytis, Sebastianus Staskuytis, Gasper Stasuytis, Martinus Stasuytis, Symonus Stasuytis, Ioannes Szymkuytis, Andreas Szymuytis, Georgius Szymuytis, Sebastianus Sztockuytis, Aloisius Tamosuytis, Josephus Tamosuytis, Simon Tamułuytis, Andreas Wayciułuytis, Martianus Wayciułuytis, Stanislaus Waytekuytis, Aderbertus Waytekuytis, Casimiri Waytekuytis, Martinus Waytekuytis, Mathias Waytekuytis, Ioannes Valentiniuytis, Josephus Walentinuytis, Casimirus Walentinuytis, Andreas Wenckuytis, Nicolaus Wenckuytis, Matheas Woycułuytis, Iosephus Woytekuytis, Samuelus Woytekuytis, David Woszkuytis ir kt.

Kiek mažiau yra priesagos -uitis vedinių iš įvairių kitokių asmenvardžių. Dažniausiai šie vediniai yra lietuviškos kilmės, tarp jų yra ir sudarytų iš senųjų dvikamienių asmenvardžių. Kiti yra svetimos kilmės, o kai kurių kilmė neaiški ar ne visai aiški. Matyt, ir dėl to, kad jų lytys yra netiksliai užrašyti, iškreiptos. Turint omenyje tai, kad šio straipsnio tikslas nėra susijęs su precizišku aptariamą asmenvardžių kilmės nustatymu, visų jų pavyzdžiai pateikiami kartu: *David Bajoruytis, Iacobus Bajoruitis, Adamus Bałcuytis, Josephus Bałnuytis, David Balozuytis, Iacobus Balozuytis, Bartholomeus Bałtonuytis, David Bałtoszuytis, Casimirus Bałtozuytis, Adamus Bałtuytis, Stephanus Barczuytis, Joannes Batwituytis, Gasper Ciałkuytis, Nicolaus Daynuytis, Bartholomeus Dantuytis, Ioannes Daukszuytis, Laurentius Didinskuytis, Casimirus Dykuytis, Casimirus Diluytis, Stephanus Dymszuytis, Stefanus Dyrmuytis, Nicolaus Dumszuytis, Stefanus Dwiluytis, Andreas Galminuytis, Nicolaus Giedwiduytis, Valentinus Gięysztaruytis, Iosephus Gielzinuytis, Casimirus Giluytis, Josephis Impokuytis, Stanislaus Jodrujitis, Stan. Joduytis, Barthol. Iotekuytis, Simonus Jurduytis, Ioannes Kaczuskuytis, Stanislaus Kanczekuytis, Oliasz Kantminuytis, Nicol. Kielnuytis, Paulus Kintaykuytis, Paulus Kontekuytis, Stanislaus Krepuytis, Nicolaus Kulnuytis, David Kunigzentuytis, Mathias Kupruytis, Petrus Kusuytis, Iacobus Łaguytis, Antonius Łaukuytis, Casimirus Łaukuytis, Jacobus Laumakujtis, Jacobus Łokuytis, Stanislaus Łokuytis, Jacobus Ługuytis, Stefanus Maszkuytis, Stanislaus Melickuytis, Bartholomeus Milwiduytis, Iozephus Narkuytis, Michal Noreykuytis, Matheus Platikuytis, Stanislaus Poduytis, Martinus Poinkuytis, Mathias Ponikuytis, Mathias Pupuytis, Valerianus Rakuytis, Simonus Raubuytis, Izidor Razuystis, Martinus Rymkuytis, Matheas Rukuytis, Iosephus Sabaluytis, Ioannes Saguytis,*

Ioannes Sakiluytis, Joannes Sauguytis, Samuel Skapuytis, Filipus Skupeykuytis, Stephanus Smilguytis, Simon Sorbutuytis, Gasper Sraguytis, Jacobus Strazduytis, Adalbertus Stunguytis, Bartholomeus Swarakuytis, Ioannes Szanszlowuytis, Stanislaus Sziauluytis, Andreas Szlupuytis, Steponas Szukuytis, Andreas Triwałakuytis, Laurentius Urmonuytis, Nicolaus Urmonuytis, Bartholomeus Vaidehuytis, Martinas Wainuytis, Stanislaus Waynuytis, Valentini Wasgirduytis, Petrus Viliszkuytis, Paulus Winksnuytis, Valenti Woyzgirduytis, Iacobus Żaguytis, Franciskus Ząsinuytis, Casimirus Zautkuytis, David Zentuytis, Tomas Zoguytis ir kt.

Šaltinio antroponimija liudija, kad dažnai iš tų pačių asmenvardžių yra sudaryti ir patronimai su ypač produktyvia lietuviška priesaga *-aitis*, pvz.: *Adomaytis, Augustinaytis, Dawidaytis, Iakubaytis, Ianuszkaytis, Ionaitis, Josaytis, Jozaytis, Iozapaytis, Jurgielaytis, Kasparaytis, Casimieraytis, Łukoszaytis, Martinaytis, Matułaitis, Mikielaytis, Morkaytis, Motiejaytis, Petraytis, Powiłaytis, Symaytis, Stasiułaytis, Szimaytis, Tamaszaytis, Tamoszaytis, Waytekaytis, Walentinaytis, Waszkayt, Wenskaytis, Wojsiekaitis* ir kt. (iš krikščioniškų vardų įvairių lyčių) ir *Baioraytis, Balczaytis, Bałozaytis, Barczaytis, Daukſzaytis, Dumszaytis, Gilaytis, Iodaytis, Iuodraytis, Łaukaytis, Łaumakaytis, Miwidaytis, Norkaytis, Rymkaytis, Szaulaytis, Slupaytis, Urmonaytis, Woyzgirdaytis, Ziogaytis, Zogaytis* ir kt. (iš kitokių, dažnai lietuviškos kilmės, asmenvardžių).

Priesagos *-uitis* vediniai iš krikščioniškų vardų įvairių lyčių dažniausiai, matyt, turėtų būti siejami su dvinario įvardijimo pirmaisiais asmenvardžiais – vardais. Ir ne vien su kanoniškomis šių vardų lytimis, kurias buvo įprasta rašyti bažnytiniuose šaltiniuose, bet ir su gyojoje kalboje vartotais krikščioniškų vardų trumpiniais bei mažybinėmis formomis (plačiau žr. Maciejauskienė 1991: 38–39). Mat antrojoje dvinario įvardijimo vietoje tokie asmenvardžiai pasitaiko labai retai (plg. *Georgius Augustinas, Jozephus Jurgielis, Martinus Petrus, Thoma Staniulis, Petrus Stankus, Bartholomeus Stasiulis* ir pan.).

Tik su antraisiais dvinario įvardijimo asmenvardžiais galima sieti priesagos *-uitis* vedinius ne iš krikščioniškų vardų. Kai kurie iš tokių asmenvardžių, kuriuos būtų galima laikyti aptariamos priesagos vedinių pamatiniais žodžiais, yra užrašyti šaltinyje, pvz.: *Balcius, Danta, Dauksza, Daukszas, Dikis, Dykis, Dymsha, Dwilis, Geystar, Gielzinis, Giedwidis, Judris, Judrys, Iurd, Iurda, Kantminis, Krepa, Kriepa, Łagis, Laumakis, Łokis, Noreykis, Podzius, Raubis, Rukas, Smilgis, Smylgis, Szlupas, Szukis, Triwałakis, Urmonas, Waydyla, Weysgirdis, Zasinas, Zogas, Zogis* ir kt. Kaip matyti, priesagos *-uitis* vedinių pamatiniai asmenvardžiai yra su galūnėmis *-a, -as, -is, -ys, -ius*.

3. DĖL PRIESAGOS *-UITIS* VERTINIMO

3.1. Jau buvo minėta, kad ankstesniuose XVII a. lietuvių antroponimijos tyrimuose priesaga *-uitis* nebuvvo išskirta. O aptariant 1673 m. Šiaulių ekonomijos inventoriaus asmenvardžius ir vertinant juos virtimo pavardėmis požiūriu labai nedažni šią priesagą turintys antrieji dvinario įvardijimo nariai buvo pateikti tarp asmenvardžių be patroniminių priesagų. Tarp apie 400 šio tipo asmenvardžių su priesaga *-uitis* tebuvo 12 (*Auguytis, Baluytis, Czernuytis, Gałuytis, Gizuytis, Jasuytis, Juzuytis, Mankuytis, Pałuytis, Skloruytis, Wahuytis* ir *Żakuytis*). Apie 2450 šaltinio dvinarių įvardijimų buvo

užrašymai vardu ir patronimu, o dažniausia patroniminė priesaga buvo *-aitis* (žr. Maciejauskienė 1991: 91–99).

Tik aptariant XVII a. Joniškio miestiečių vyru 93 asmenvardžius, išrašytus iš 1599–1621 m. Joniškio bažnyčios krikšto metrikų registracijos knygos, tarp kitų deminutyninių priesagų yra minima ir *-uitis*, pateikiama jos vedinių pavyzdžių (*Biwojnuýtis*, *Busžkuytis*, *Celkuytis*, *Gnupehuitis*, *Januhuitis*, *Jožuitis*, *Kiepietuitis*, *Lasuitis*, *Mekuytis*, *Mitkuitis*, *Pukuytis* ir kt.) (Ragauskaitė 2002: 32–33). Be to, čia, kaip ir ankstesniuose šio laikotarpio antroponimijos tyrimuose (Maciejauskienė 1977: 165–166; 1991: 240; 1993: 42), taip pat teigiamas, kad deminutyninės priesagos galėjusios turėti ir patroniminę reikšmę.

3. 2. Lietuvių kalbos žodžių darybai skirtuose darbuose priesaga *-uitis* yra minima ir apibūdinama.

P. Skardžius teigia, kad ji vartojama daugiausia žemaičių tarmėse, ir, remdamasis K. Būga, vertina ją kaip kontaminacinę, atsiradusią sumišus priesagoms *-ūtis* ir *-ytis*, taigi *paukštūtis* gali būti iš *paukštūtis* + *paukštūtis* (Skardžius 1943: 365). Tokią pat nuomonę pateikia ir B. Kabašinskaitė (1996: 27; 1998: 89) bei S. Ambrazas. Pastarasis, kalbėdamas apie priesagos *-uitis* vartoseną žemaičių ir arčiau jų esančiose aukštaičių šnektose, jos vedinius iš gyvų būtybių pavadinimų (pvz.: *arklūtis*, *kiaulūtis*, *mergūtis*) vadina deminutyvais (Ambrazas 2000: 105).

Kiek plačiau ši priesaga yra aptariama *Lietuvių kalbos gramatikoje*. Čia ji minima kalbant apie deminutyvus ir vertinama tik kaip kai kurioms tarmėms (šiauriniam žemaičiams ir arčiau jų esantiems aukštaičiams) būdinga priesaga. Be to, yra teigiamas, kad deminutyvai su ja daromi tik iš gyvų būtybių pavadinimų, ir skiriamos dvi priesagos *-uitis* vedinių grupės: 1) tikrieji deminutyvai, paprastai vartojami mažumo–malonumo reikšme (*arklūtis*, *kalūtis*, *karvūtis*, *mergūtis*, *vaikūtis*); 2) gyvulių bei paukščių jauniklių ir vaikų pavadinimai, kartu turintys ir kilmės reikšmę (*gandruitis* ‘gandro vaikas, gandriukas’, *kalakutūtis*, *katūtis*, *velnūtis*, *žąsūtis*) (Ulydas, red., 1965: 282). Abiem atvejais kalbama apie bendrinę leksiką.

3. 3. Tirkinių žodžių – asmenvardžių – darybos kontekste priesaga *-uitis* minima *Lietuvių kalbos atlase*. Kalbant apie nevedusių vyru (berniukų) pavardžių priesagas tarp pastarujučia aptariama ir *-uitis*. Konstatuota, kad jos vediniai vartojami daugiausia šiaurinėse žemaičių ir kai kuriose kitose šnektose (jau nykstantys), kad jie padaromi iš bet kokį kamieną turinčios tévo pavardės, pvz.: *Dántuitis* (: *Dánta*), *Gėdgauduitis* (: *Gedgaudas*), *Keršūtis* (: *Keršys*), *Rāštikuitis* (: *Rāštikis*), *Rimkūtis* (: *Riñkus*) ir pan. Dar teigiamas, kad kai kur šie vediniai turi reikšmės skirtumą – vartojami mažesniems, jaunesniems vaikams įvardyti arba turi menkinamajį atspalvį (LKA_{III} 119).

3. 4. Tai, kad su priesaga *-uitis* iš tévo pavardės yra sudaromos nevedusių vyru (berniukų) pavardės, leidžia ją vertinti kaip patroniminę. Tai paremia ir bendrinės kalbos vartosena, paliudijanti šios priesagos vedinius, kurie yra gyvulių bei paukščių jauniklių ir vaikų pavadinimai, turintys ir kilmės reikšmę (plg. *Lietuvių kalbos gramatikoje* išskirtą antrają šios priesagos vedinių grupę). Atkreiptinas dėmesys, kad kalbamiosios nevedusių vyru (berniukų) pavardės nėra oficialios (pastarosios nesudaromos niekaip, o nepakitusios tiesiog paveldimos iš tévo). Jų daryba yra gyvosios kalbos

faktas, ir tai šiuos neoficialius asmenvardžius tam tikra prasme susieja su XVII a. asmenvardžiais. Pastarieji, užfiksuoti šaltiniuose, taip pat nebuvę oficialūs, dažnai liudijo apie gyvosios kalbos vartosenos reiškinius, galėjo kisti ir pamažu virsti arba net nevirsty pavardėmis.

Taigi XVII a. vartota Gruzdžių asmenvardžių priesaga *-uitis* vadintina patronimine, o jos vediniai – patronimais. Vertinti šią priesagą tik kaip deminutivinę, be kita ko, neleistų ir jos dažnumas (kaip jau buvo minėta, jos vediniai sudaro apie 20,5 proc. visų dvinario įvardijimo antrųjų asmenvardžių, o su visomis deminutivinėmis priesagomis jų yra apie 4 proc.). Be to, kaip matyti iš anksčiau pateiktų duomenų, aptarti asmenvardžiai su priesaga *-uitis* niekuo neišsiskiria nei iš bendro su įvairiomis priesagomis sudarytų XVII a. patronimų, nei iš su dažniausia priesaga *-aitis* sudarytų Gruzdžių patronimų konteksto. Visi jie sudaromi iš krikščioniškų vardų ir iš kitokių (dažniausiai lietuviškos kilmės) asmenvardžių, taigi iš pirmųjų arba antrųjų tėvo dvinario įvardijimo narių. Šaltinyje yra užrašyta ir nemaža dalis tos pačios šaknies asmenvardžių be priesagos *-uitis*. Tai, be abejo, aptariamų patronimų, priesagos *-uitis* vedinių, pamatiniai žodžiai.

Vadinasi, XVII a. vartotą lietuviškų patroniminių priesagų sąrašą reikėtų papildyti priesaga *-uitis*. Akivaizdu, kad ji buvo būdinga tik kai kurių Lietuvos vietų asmenvardžiams. Šiuo metu turimais duomenimis, XVII a. ji buvo paplitusi apie Gruzdžius, užfiksuota jau minėtame šio laikotarpio Joniškio bažnyčios šaltinyje, taigi tose vietose, kurios nurodomos ir kalbant apie bendrinės leksikos deminutivų su priesaga *-uitis* vartoseną bei nevedusių vyrių (berniukų) pavardžių su šia priesaga paplitimą (paprastai minimas žemaičių, dažniau – šiaurės, ir arčiau jų esančių aukštaičių tarmių plotas). Beje, be jau minėtų Joniškio miestiečių asmenvardžių su priesaga *-uitis*, jos vartoseną šioje vietoje paliudija ir studijoje apie lietuviškas oikonimų lytis XVI–XIX a. šaltiniuose pateikti iš to paties šaltinio paimti krikšto įrašų pavyzdžiai, kuriuose greta kitokių asmenvardžių yra ir priesagos *-uitis* vedinių: *Bartłomieus Kraguitis, Vrbons Szariuitis, Joannis Pirtininkuitis* (Garliauskas 1998: 152–153). Manytina, kad šios priesagos vartoseną ir dažnumą patvirtintų ir kitų Šiaurės Žemaičių bei šioms artimų vietų antroponimija.

4. BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Lietuvių pavardžių susidarymo tyrimas paliudijo, kad daugiausia jų turėjo atsirasti XVII a. Svarbiausias pavardžių kilmės šaltinis buvo tuo laikotarpiu vartoti dvinario įvardijimo antrieji nariai – patronimai ir kitokie asmenvardžiai. Pirmieji buvo kur kas dažnesni. Tai patvirtino ir aptarta Gruzdžių bažnyčios XVII a. šaltinio antroponimija.

Virtę pavardėmis patronimai tapo paveldimi ir, perduodami iš kartos į kartą, turėjo ateiti iki mūsų dienų, taigi būti tarp dabartinių pavardžių. *Lietuvių pavardžių žodyno* duomenys rodo, kad pavardžių, turinčių aptartą priesagą *-uitis*, yra vos keliolika: *Adomūuitis, Jakūuitis, Janūuitis, Jasūuitis, Jonūuitis, Juzūuitis, Mačiūuitis, Martynuūuitis, Motejuūuitis, Motiejuūuitis, Petrūuitis, Prancūuitis, Pranuitis, Samūuitis, Stasūuitis, Tamašūuitis* (LPŽ_I 66, 792, 804, 819, 844, 877; LPŽ_{II} 129, 169, 273, 274, 447, 503, 505, 671, 810, 1014). Beveik visos jos užrašytos apie Akmenę, Gruzdžius (Šiaulių r.), Joniškį, Kartenaę

(Kretingos r.), Klaipėdą, Kulius (Plungės r.), Kuršėnus (Šiaulių r.), Kurtuvénus (Šiaulių r.), Linkuvą (Pakruojo r.), Meškuičius (Šiaulių r.), Papilę (Akmenės r.), Plunge, Skaistgirį (Joniškio r.), Šiauliai, Šiaulėnus (Radviliškio r.), Užventį (Kelmės r.), Vaškus (Pasvalio r.), Vegerius (Akmenės r.) ir Žagarę (Joniškio r.), t. y. dažniausiai jau minėtose priesagos *-uitis* vartojimo vietose. Viena kita išimtis – pavardės, užrašytos Kaune, Vilniuje ir Žeimiųose (Jonavos r.) – nesunkiai paaiškinama šių asmenvardžių migracijos galimybe. Taigi manant, kad išvardytose pavardės yra atsiradusios iš XVII a. (ar anksciau) funkcionavusių patronimų, sudarytų su priesaga *-uitis*, galima bent apytiksliai nustatyti šios priesagos paplitimo plotą. Aišku, kad tikslesių duomenų galima tiketis tik tiriant šių vietų XVII a. (ir ankstesnio laikotarpio) istorinę antroponimiją.

Turint omenyje XVII a. Gruzdžių parapijoje funkcionavusių patronimų, sudarytų su priesaga *-uitis*, dažnumą ir įvairovę, galima kelti klausimą, kodėl tiek mažai dabartinių pavardžių turi šią priesagą. Tai nesunkiai paaiškinama patroniminių priesagų numetimo reiškiniu. Jo esmė yra tokia: patronimai, virsdami pavardėmis, arba pavardės, atsiradusios iš patronimų, dažnai netekdavo patroniminių priesagų. Tai yra aptarta kai kuriuose istorinės antroponimijos tyrimams skirtuose darbuose. Yra pastebėta, kad jau XVI a. tuos pačius asmenis įvardijančių asmenvardžių formos su patronimine priesaga ir be jos galėjo būti vartojamos lygiagrečiai ir buvo lygiavertės. Tai siejama su patroniminių priesagų numetimu (Jonikas 1973: 207–208). Esama nuomonės, kad netekusios savo senosios reikšmės XVII a. patroniminės priesagos buvo numetamos ne visose Lietuvos vietose, o tik kai kur, pavyzdžiui, Žemaitijoje (Salys 1933: 1269). Tačiau išsamesnis patroniminių priesagų numetimo tyrimas lyg ir nepatvirtino minėto teiginio (Maciejauskienė 1991: 151–169).

Tai, kad dauguma XVII a. Gruzdžių parapijoje vartotų patronimų ar iš jų kilusių pavardžių neteko patroniminių priesagų, akivaizdžiausiai liudija XVIII šimtmečio (1699–1773 m.) tos pačios bažnyčios jungtvių metrikų registracijos knygos antroponimija (šaltinis taip pat saugomas bažnyčios archyve). Iš apie 1500 vyrų dvinario įvardijimo antrųjų asmenvardžių tik apie 8 proc. turi lietuvišką patroniminę priesagą *-aitis* ir apie 1 proc. – priesagą *-uitis* (XVII a. šių asmenvardžių buvo 30 ir 20,5 proc.). Pastebimai padaugėję asmenvardžių be patroniminių priesagų – jie sudaro apie 67 proc. visų dvinario įvardijimo antrųjų narių (XVII a. jų buvo apie 30 proc.). Manyina, kad priesaga *-uitis* ypač intensyviai galėjo būti numetama ir todėl, kad buvo tam tikras regionalizmas, t. y. tik kai kuriose Lietuvos vietose funkcionavusių patronimų darybos afiksas. O, pavyzdžiui, lietuviška patroniminė priesaga *-aitis* XVII a. buvo ne tik produktyviausia, bet ir plačiausiai paplitusi įvairiose Lietuvos vietose (Maciejauskienė 1977: 160–161). Netgi yra nuomonė, kad XVI–XVII a. formavosi ar buvo daugmaž susiformavusi vadinamoji tévavardinė asmenvardžių su priesaga *-aitis* sistema, bendra visai etnografinei Lietuvai (Zinkevičius 1977: 155). Kaip tik tai, matyt, be kita ko, lémė, kad priesagą *-aitis* turi palyginti daug dabartinių lietuvių pavardžių.

Tai, kas pasakyta apie patroniminių priesagų numetimą, yra dar vienas argumentas, leidžiantis XVII a. Gruzdžių parapijoje ir kitur vartotą asmenvardžių priesagą *-uitis* vadinti patronimine.

SUTRUMPINIMAI

LKA_{III} – MORKŪNAS, K., ats. red., *Lietuvių kalbos atlasas 3*, Vilnius: Mokslo, 1991.

LPŽ_{I-II} – VANAGAS, A., ats. red., *Lietuvių pavardžių žodynas 1–2*, Vilnius: Mokslo, 1985–1989.

LITERATŪRA

AMBRAZAS, S. 2000: *Daiktavardžių darybos raida II. Lietuvių kalbos vardažiniai vediniai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

BŪGA, K. 1958: Apie lietuvių asmens vardus. *Rinktiniai raštai 1*, Vilnius: Politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 201–269.

GARLIAUSKAS, V. 1999: Lietuviškos oikonimų lytys nelietuviškuose XVI–XIX a. šaltiniuose. *Lietuvių kalbotyros klausimai 40*, 123–204.

JONIKAS, P. 1973: Lietuvos studentų pavardės XV–XVIII a. Europos universitetuose. *Lituanistikos darbai 3*, 201–216.

KABAŠINSKAITĖ, B. 1996: Lietuvių kalbos liaudies etimologija ir kontaminacija. *Kalbotyra 45* (1), 20–29.

KABAŠINSKAITĖ, B. 1998: *Lietuvių kalbos liaudies etimologija ir artimi reiškiniai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

MACIEJAUSKIENĖ, V. 1977: Lietuvių asmenvardžių priesagų paplitimas XVII a. *Lietuvių kalbotyros klausimai 17*, 159–168.

MACIEJAUSKIENĖ, V. 1991: *Lietuvių pavardžių susidarymas*, Vilnius: Mokslo.

MACIEJAUSKIENĖ, V. 1993: Kriaunų parapijos XVII–XVIII a. asmenvardžiai. *Lietuvių kalbotyros klausimai 32*, 34–99.

MACIEJAUSKIENĖ, V. 1997: Vienkamieniai lietuviškos kilmės vardai XVI amžiuje. *Darbai ir Dienos 4* (13), 111–133.

RAGAUSKAITĖ, A. 2002: *XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai*. Daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, Vytauto Didžiojo universitetas.

RAMONIENĖ, M. 1987: *Litovskije familij konca XVII v.* Avtoreferat dissertationi na soiskanje učenoj stepeni kandidata filologičeskikh nauk, Vilnius: Vilniaus universitetas.

SALYS, A. 1933: Asmenvardžiai. *Lietuviškoji enciklopedija 1*, Kaunas: Spaudos fondas, 1266–1270.

SKARDŽIUS, P. 1943: *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius.

ULVYDAS, K., red., 1965: *Lietuvių kalbos gramatika 1*, Vilnius: Mintis, 282.

ZINKEVIČIUS, Z. 1977: *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*, Vilnius: Mokslo.

ZINKEVIČIUS, Z. 1977: Tėvavardinė asmenvardžių sistema Lietuvoje. *Baltistica* (II priedas), 151–156.

ŽEMIENĖ, A. 2002: *XVIII–XIX a. Ragainės apskrities lietuvininkų pavardžių daryba ir kilmė*. Daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.

Vitalija Maciejauskienė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, 10308 Vilnius, Lietuva
vitalijam@lki.lt

Gauta 2004 03 21